

YEGAH MUSICOLOGY JOURNAL

<https://dergipark.org.tr/en/pub/ymd>

e-ISSN: 2792-0178

Makalenin Türü / Article Type : Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received : 04.08.2025
Kabul Tarihi / Date Accepted : 02.09.2025
Yayın Tarihi / Date Published : 30.09.2025
DOI : <https://doi.org/10.51576/ymd.1757715>
e-ISSN : 2792-0178

İntihal/Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and confirmed to include no plagiarism.

TÜRK HALK MÜZİĞİ BAĞLAMINDA DERLEMECİ KAVRAMININ İNCELENMESİ

YILDIZ, CAN EREN¹

ÖZ

Bu çalışma, Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramını çok katmanlı bir perspektifle ele almakta ve derlemecinin yalnızca teknik bir veri toplayıcı değil, aynı zamanda kültürel sürekliliği sağlayan bir hafıza koruyucusu ve akademi ile saha arasındaki bilgi aktarımının taşıyıcısı olduğunu ortaya koymaktadır. Derlemecilik süreci; ön çalışma, saha çalışması, analiz ve değerlendirme aşamalarını içeren sistematik bir süreç olarak tanımlanmakta ve bu sürecin halk müziği repertuvarının oluşturulması, korunması, gelecek kuşaklara aktarılması açısından kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Bu araştırma nitel bir araştırma olup süreç içinde izlenen yol haritaları ve kişilerin gerçekleştirmiş olduğu roller doküman analizi yöntemi ile açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında kullanılan veriler uzman görüşleri ışığında toplanmıştır.

Çalışmada, kaynak kişilerin halk müziği icrasında sahip oldukları repertuar ve icra bilgisinin önemine de dikkat çekilmekte; derlemecinin bu kaynak kişilerle güven temelli bir iletişim kurarak müzikal verileri en doğru biçimde belgelemekle yükümlü olduğu ifade edilmektedir.

¹ Dr. Öğr. Üyesi., Ankara Müzik ve Güzel Sanatlar Üniversitesi, Müzik ve Sahne Sanatları Fakültesi, Türk Halk Müziği Bölümü, Türk Halk Müziği Çalgı Eğitimi Ana Sanat Dalı, erencanyildiz@mgu.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7241-1293>.

Çalışma, derlemecinin müzikolojik araştırmalara veri sağlaması, repertuvar genişletilmesine katkı sunması ve ulusal müzik politikalarının oluşumuna zemin hazırlaması açısından önem arz ettiğini göstermektedir. Çalışmada ayrıca derlemecinin, halk müziğinin yalnızca bir müzik türü değil, aynı zamanda bir yaşam biçimi ve kültürel kimlik unsuru olarak korunmasına ve yaşatılmasına katkı sağlayan bir aktör olduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Özetle, derlemeciliğin etik ilkelere bağlı kalınarak ve bilimsel yöntemlerle yürütülmesinin, Türk halk müziğinde var olan bölgesel çeşitliliğin ve kültürel zenginliğin korunmasına katkı sağladığı ve halk müziğinin kültürel bellekteki yerini güçlendirdiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk halk müziği, Türk halk müziğinde derleme, derlemeci, halk bilimi, kaynak kişi.

AN EXAMINATION OF THE CONCEPT OF COMPILER IN THE CONTEXT OF TURKISH FOLK MUSIC

ABSTRACT

This from a multi-layered perspective, revealing that the compiler is not merely a technical data study deals with deals with the concept of compiler within the context of Turkish folk music collector, but also a custodian of memory who ensures cultural continuity and acts as a conduit for the transmission of knowledge between academia and the field. The process of compilation is defined as a systematic procedure involving preliminary research, fieldwork, analysis, and evaluation. It is emphasized that this process plays a critical role in the formation, preservation, and transmission of the folk music repertoire to future generations.

This research adopts a qualitative methodology, aiming to uncover the roadmaps followed during the process and the roles undertaken by individuals through document analysis. The data used in the research were collected in light of expert opinions.

The study also highlights the significance of source individuals' repertoire and performance knowledge in the practice of folk music. It is stated that the compiler is responsible for documenting musical data accurately by establishing trust-based communication with these sources.

Furthermore, the study demonstrates the importance of the compiler in contributing data to musicological research, expanding the folk music repertoire, and laying the groundwork for the development of national music policies. It concludes that the compiler serves as an actor

contributing to the preservation and continuation of folk music not only as a musical genre but also as a way of life and a component of cultural identity. It is concluded that conducting the compilation process in adherence to ethical principles and scientific methods contributes to the preservation of regional diversity and cultural richness in Turkish folk music and strengthens its place in the cultural memory.

Keywords: Turkish folk music, compilation in Turkish folk music, compiler, folklore, source person.

GİRİŞ

Türk kültürünün sözlü geleneğini ve yöresel farklılıklarını yansıtan Türk halk müziği, yüzyıllar boyunca genellikle anonim bir biçimde şekillenmiş ve kuşaktan kuşağa aktararak günümüze kadar varlığını sürdürmüştür. Halk müziği, bir yandan var olduğu yörenin kültürel dokusunu yansıtırken, diğer yandan ulusal müziğimizin oluşmasına yön veren bir unsur haline gelmiştir. Süreç içinde bu denli geniş bir repertuvara sahip bir müzik türünün kayıt altına alınması ve gelecek kuşaklara taşınması elbette kendi başına gerçekleşmemiş, cumhuriyet öncesi ve sonrası belirli dönemlerde gerçekleştirilen ve ülkemiz kurumlarınca desteklenen derleme çalışmaları sayesinde olanaklı hale gelmiştir.

Bu noktada derleme kavramı, Türk halk müziği ezgilerinin sahada tespit edilmesi, kayıt altına alınması, notaya aktarılması ve bütün bunların sonucunda arşivlenmesini kapsayan bir süreci ifade etmektedir. Bu sürecin sağlıklı ve güvenilir bir şekilde gerçekleşmesini sağlayan en önemli etken ise derlemeci olarak anılan kişilerdir. Derlemeciler, yöredeki kaynak kişilerle birebir temas halinde olup onlardan derledikleri ezgileri bilimsel ve etik kurallar çerçevesinde düzenleyerek halk müziği kültürüne ve belleğine katkıda bulunan kişiler olarak karşımıza çıkmaktadırlar.

Cumhuriyetin ilanı sonrasında bu sürece katkı sağlamış Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken, Sadi Yaver Ataman, Ahmet Adnan Saygun gibi pek çok halk bilimci ve sanatçı farklı sürelerde Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde derleme çalışmalarına katılarak Türk halk müziği repertuvarının oluşmasına katkı sağlamışlardır (Yönetken, 2006: 1). Bu süreçte derlemeci kimliğinin üstlendiği rol, saha araştırmasında aktarım faaliyetlerini takip eden kişi olmaktan ziyade var olan kültür hazinelerinin gün yüzüne çıkmasını ve bu değerlerin ışığında ulusal müzik kimliğinin biçimlenmesini sağlayan kişi olarak görülmelidir.

Bununla birlikte, konuya dair literatür incelendiğinde derlemecilik kavramının çoğu zaman sadece “notaya aktaran kişi” veyahut “saha araştırmacısı” olarak nitelendirildiği, derlemecinin saha araştırmalarında üstlenmesi gereken kültürel temsildeki rolüne, derleme çalışmalarındaki etik sorumluluk bilincine ve bu süreçteki uygulamış olduğu derleme yöntemlerinin neler olabileceğine yeteri kadar değinilmediği görülmektedir.

Bu doğrultuda, çalışmanın amacı; Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramını tarihsel, kültürel ve müzikolojik açıdan ele alıp incelemektir. Çalışmaya dair amaç ve önem bir alt başlıkta detaylandırılmıştır.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın amacı, Türk halk müziğinin otantik yapısının korunması, gelecek nesillere aktarılması ve belgelenmesi hususunda kritik bir role sahip “derlemeci” kavramını tarihsel, kültürel ve müzikolojik açıdan incelemektir. Bu amaç doğrultusunda, pek çok farklı boyutta derlemecinin kimliği, ne gibi bilgi ve becerilere sahip olduğu, derleme sürecinde üstlendiği rol ve yaklaşımları analiz edilerek Türk halk müziğinde derleme süreçleri ve bu durumun halk müziği mirasına olan etkileri üzerinde durulmuştur. Bu çalışma, Türk halk müziği alanında gerçekleştirilen derleme çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesine katkı sunması, kişileri derlemecilik kavramı ve derlemecilik mesleğinin niteliği üzerine düşünmeye sevk etmesi ve gelecekte hazırlanacak olan çalışmalara metodolojik açıdan bir katkı sunması açısından önemli görülmektedir.

Problem ve Alt Problemler

Sözlü kültür yapısı, bölgesel ve yöresel çeşitlilikleri ile nesiller boyunca aktarılmış Türk halk müziği, Anadolu coğrafyasında var olan köklü bir müzik mirasıdır. Bu miras, giderek yoğunlaşan kentleşme süreci, toplumsal değişim ve dönüşümler kapsamında geçmiş zamana nazaran sürdürülebilirliğini korumakta güçlük çekmektedir. Bu sebeple yerelde ve şehir yaşamında değişen ve şekillenen halk müziği repertuvarının tespiti, kayıt altına alınması ve gelecek nesillere aktarılması Türk halk müziğinin geleceği açısından büyük önem arz etmektedir. Cumhuriyet döneminin ilk yılları itibariyle belirli kurum-kuruluşlar ve bireysel çalışmalar incelendiğinde, bu çalışmalara derlemeci vasfıyla katılan kişilerin bilgi birikiminin derleme sürecini doğrudan etkilediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla derlemeci kimliğini taşıyan kişilerin kültürel donanımları, derlemeci olarak katıldığı yörenin müzik kültürüne dair müzikal bilgisi eğer var ise uygulama pratikleri son derece önemli görülmektedir.

Bu doğrultuda araştırmanın ana problem durumu, “Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramının detaylı bir biçimde incelenmesi ve söz konusu alandaki uygulamalara dair dikkat çekici unsurlar nelerdir” ? olarak değerlendirilmiştir.

Çalışmaya dair alt problem ise şu şekilde sıralanabilir;

- 1- Derlemeci vasfına sahip olan kişinin mevcut bilgi, birikimi (derleme aşamasındaki rolü) derleme sürecine ne denli etki etmektedir?
- 2- Derlemeci kimliği Türk halk müziğinde nasıl tanımlanmış ve ne şekilde konumlandırılmıştır?
- 3- Bir derlemecinin saha aşamasından önce yapması gereken hazırlıklar ve derleme sonrasındaki süreç nasıl olmalıdır?

İlgili Araştırmalar

Çalışmanın bu bölümünde daha önce yayımlanan ve bu çalışma ile ilgisi olduğu düşünülen birtakım araştırmalar şu şekilde sıralanabilir;

Aksu. (1999) “Folklorumuzda Türkü Derlemeciliği” adlı makale çalışmasında, ülkemizde gerçekleştirilen derleme çalışmalarını, derlemeci kavramını ve bir müzik derleyicisinde olması gereken nitelikleri ele almıştır. Çalışma Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramını daha iyi anlayabilmek açısından bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Aydın (2002) “Geleneksel Türk Halk Müziğinde Derleme Teknikleri” adlı bildiri çalışması, derleme tekniklerini ve derlemeci vasfını detaylı bir şekilde ele almıştır. Aydın çalışmasında “Geleneksel Türk halk müziğinde” kullanılması gereken nota yazım biçimi, çalgıların ses özelliklerine göre yazılması gerekli anahtar tercihlerini, halk müziğinde kullanılan makam ve perde sistemi anlayışını ve yenilikçi önerileri dile getirmiştir. Araştırmacı, kişiler ve bazı kurumlar vasıtasıyla gerçekleştirilen derleme çalışmalarında karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik birtakım fikirlerini de ifade etmektedir. Çalışma, derleme tekniklerinin ve derlemeci kavramının daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Kaya (2014) “Ankara Devlet Konservatuvarı'nın Halk Müziği Alan Araştırmaları Kataloğu” adlı yüksek lisans tezinde, 1937 ve 1952 yılları arasında Türkiye'nin farklı bölgelerinde gerçekleştirilen saha çalışmaları ışığında elde edilen derleme kayıtlarını detaylı bir şekilde kataloglamayı hedeflemiş, bu sayede günümüzde Hacettepe Devlet Konservatuvarı arşivlerinde yer alan ve erişilmesi güç olan halk müziği ezgilerine ulaşımı kolaylaştırmıştır. Türk halk müziğinin aktarımı

için önemli görülen çalışma, geçmişte yapılan derleme çalışmalarının daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Nacakçı, Canbay (2019) “Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarında Karşılaşılan Güçlükler ve Çözüm Önerileri” adlı tam metinli bildiri çalışmasında, derleme çalışmalarında karşılaşılan güçlükleri tespit etmiş ve bu güçlüklerin olası çözümleri üzerine önerilerini belirtmişlerdir. Çalışma kapsamında elde edilen veriler, araştırmacıların saha çalışmalarında kazandıkları tecrübeler ve yakında tarihte derleme çalışmalarına katılan kişilerle yapmış oldukları görüşmelere dayanmaktadır. Araştırma, Türk halk müziği derleme çalışmalarında karşılaşılan güçlüklerin daha iyi anlaşılabilmesi açısından bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Kaya (2019) “Türk Halk Müziği Derleme Çalışmaları Tarihçesi” adlı makalesinde, Türk halk müziği derleme çalışmalarının tarihsel sürecini ve yıllar içinde gerçekleştirilen çalışmaların gelişimini detaylı bir biçimde ele almıştır. Bu doğrultuda araştırma, Anadolu’da gerçekleştirilen ilk saha çalışmaları, Cumhuriyet dönemi sonrasında gerçekleştirilen derleme çalışmaları ve kurumsallaşma, uluslararası katılımcıların katkıları ile yapılan derleme çalışmaları ve gerçekleştirilen derleme çalışmalarının arşivlenme sürecini detaylı bir şekilde belirtmektedir. Çalışma Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramını ve halk müziği derleme tarihini daha iyi anlayabilmek açısından bu çalışma ile ilişkilendirilmiştir.

Ekici (2018) “Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri” adlı kitabında halk bilimi üzerinden derleme kavramı, derlemenin planlanması, derleme yöntemleri ve saha çalışmalarının öncesi ve sonrası konularını detaylı olarak ele almıştır. Bu çalışmada, Türk halk bilgisi ürünlerinin derlenmesi hakkında önem arz eden konular özellikle derlemeci için bir el kitabı titizliğiyle hazırlanmıştır.

YÖNTEM

Araştırma Deseni

Bu araştırma nitel bir araştırma olup, doküman analizi yöntemi ile tasarlanmıştır. Doküman analizi mevcutta var olan yazılı veya elektronik belgelerin sistematik bir şekilde incelenmesi doğrultusunda ortaya çıkan bir veri toplama sürecidir (Bowen. 2009: 27-40). Bu dokümanlar arşiv kayıtları, kişiye özel belgeler (günlük, mektup vb.) kitaplar, dergiler ve dijital içerikler (e-arşivler, web site içerikleri) gibi pek çok belge türünü kapsamaktadır. Bu durum Türk halk müziği bağlamında incelendiğinde; “derlemeci kavramı” kültürel, tarihsel ve uygulamalı yönleriyle ele

alınmış, bu süreç içinde izlenen yol haritaları ve kişilerin gerçekleştirmiş olduğu roller doküman analizi yöntemi ile açığa çıkarılmaya çalışılmıştır.

Verilerin Toplanma Süreci ve Analizi

Araştırma kapsamında kullanılan veriler uzman görüşleri ve doküman (belge analizi) ışığında toplanıp analiz edilmiştir.

BULGULAR

Derlemeci Kavramına Genel Bir Bakış

Türk halk müziği çalışmalarında “derlemeci”, halk müziği ürünlerini kaybolmadan önce saha ortamında kaynağından toplamak, belgelenebilir hâle getirmek, sistematik biçimde tasnif ederek arşivlemek ve bu ürünleri akademi, icra ve eğitim alanlarında kullanılabilir hâle dönüştürmekle görevli uzman kişi olarak tanımlanır (İnce ve Madzhidov, 2021: 355-369). Derlemeci yalnızca melodik yapı ve söz değil, eserin üretildiği sosyo-kültürel ortamı, icranın bağlamını, kaynak kişi²nin toplumsal statüsünü, yöresel tavır ve ağız özelliklerini de kayda alarak kültürel süreklilik için bütüncül bir belge oluşturur (Sarıkaya ve Tunalı, 2014: 307).³

Gündoğdu (2025), geleneksel müziğin kuşaktan kuşağa aktarılmasında derlemecilerin başvurduğu en önemli kaynakların, sahip oldukları repertuvar ve icra bilgisiyle öne çıkan kaynak kişiler olduğunu ifade etmektedir (s.111) Ek olarak halk müziğinde kaynak kişilerin önemi kadar bu kişilerden topladığı verileri sistematik biçimde kayıt altına alarak kültürel mirasın korunmasına katkı sağlayan derlemecilerin de alandaki rolü son derece önemli olduğunu vurgulamaktadır. Derlemecinin sahip olduğu donanım ve kaynak kişilerle kurduğu iletişimin niteliği, derleme çalışmalarının başarısı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir.

Bu noktada, derlemecinin analitik gözlem yeteneği, iletişim becerisi ve metodolojik altyapısı en önemli unsurlardandır (Ekici, 2018: 28-29).

Derlemecinin sahip olması gereken nitelikler üzerine yapılan çalışmalarda, alan bilgisi, halk edebiyatı, sosyoloji, psikoloji, tarih ve ekonomi gibi alanlarda temel donanıma sahip olması,

² Gündoğdu (2025: 111), kaynak kişiyi yöre müziğini en duru haliyle yansıtabilen kişiler olarak tanımlamaktadır.

³ Sarıkaya ve Tunalı, (2014), Bartok’un “Halk müziğinin hedefi ve nasıl toplanması gerektiği” adlı konferansında ifade ettiği bilgileri aktarmışlardır. Bartok’un bu konferanslarda belirttiği önemli konulardan biri; yapılan derlemelerde derlemecilerin halk müziğinin yorumlanış şekillerindeki değişikliği fark etmeleridir. Halk müziğinin sürekli olarak her yaşayan varlık gibi değişimine vurgu yapan Bartok, bu müziğin köy yaşamının bir ortaklığı olduğuna işaret etmektedir. Son olarak derlemenin çok başarılı bir sonuca ulaşabilmesi için dil bilimci ve müzisyen birlikteliğinin olması gerektiğini vurgulamaktadır.

müzikal işitme yeteneği, notalama becerisi ve yerel melodik yapı bilgisine hâkimiyetinin şart olduğu da vurgulanmaktadır (Aksu, 2005: 2), (Aydın, 2009: 34).

Demir'in belirttiği üzere derlemecilik, göç olgusu gibi parametrelerin de dikkate alındığı, eserin yalnızca derlendiği coğrafya ile değil, ait olduğu yöre ile ilişkilendirilmesi gerektiği bir disiplin olarak gelişmiştir (Demir, 2020: 158-171).⁴ Bu bağlamda derlemecilik, sadece teknik bir kayıt faaliyeti değil, kültürel mirasın doğru coğrafi ve sosyolojik bağlamda tespiti, korunması ve aktarılması misyonunu üstlenmektedir.

Özetle derlemeci, sahada müzikal veri toplayan, arşivleyen, analiz eden, repertuvar oluşturan, kaynak kişiyle sağlıklı iletişim kurarak toplumsal hafızayı belgeleyen ve kültürel sürekliliği sağlayan bir saha uzmanıdır.

Derleme Öncesi ve Sonrasında Dikkat Edilmesi Gereken Hususlar

Türk halk müziği ve farklı disiplinlerde gerçekleştirilen derleme çalışmaları incelendiğinde sahaya çıkmadan önce yapılması gereken hazırlıklar ve sahada yaşanabilecek olası sorunlara karşı alınabilecek tedbirlerin öneminden de söz etmek gerekir. Bu doğrultuda Türk halk müziği derleme çalışmaları, sadece sahaya inip kültür ürünlerini kayıt altına almakla sınırlı olmayan saha öncesi ve sonrasında planlama ve değerlendirme süreçlerini de içine alan kapsamlı bir etkinlikler bütünü olarak ifade edilebilir. Bu açıdan derleme çalışması öncesi ve sonrasında üzerinde durulması gereken hususlardan bahsetmek son derece önemlidir.

Derleme çalışması öncesinde derlemeci vasfına sahip olan kişinin alan çalışmasında kullanılması muhtemel malzemelerin listesini hazırlaması ve bu listenin kültür ürünlerini derlemeye gideceği sahaya uygun olup olmadığını teyit etmesi başarılı sonuçlar alınabilmesi açısından önemli bir etkidir. Yazılı malzeme hazırlığı, elektrikli veya pilli araçların hazırlığı, fotoğraf makinesi ya da video kayıt aracı hazırlıkları vb. ön hazırlıklar bu duruma örnek teşkil edebilir. (Ekici, 2015, s. 45-52) Derleme çalışması öncesinde önemli görülen bir diğer husus ise derlemecinin gideceği bölge ve o bölgede yaşayan insanların kültürel yaşamına dair birtakım bilgilere sahip olabilmesidir. “Sahada Folklor ve Derleme Metotları” adlı kitap çalışmasında derlemecinin mümkün olabildiği

⁴ Bu noktada konuya örnek olması açısından Demir'in, Muzaffer Sarısözen tarafından derlenen “Bizim Gelin Pek de Nazlı” adlı türküyü Selanik olarak repertuvara eklediği; fakat türkünün Selanik'te derlenmemesine rağmen oraya ait olarak belirtilmesinin derlenen eserin kültürel açıdan ait olduğu bölgeyi temsil ettiği görülmektedir (Demir, 2020 s: 166).

kadar derleme yapılacak bölge hakkında yazılan eserleri okuması gerektiği, bu yayınların kişiye (derlemeciye) birebir muhatap olacağı insanların ekonomik durumları, eğitim durumları, dini inanışları, politik görüşleri ve sosyal tarihleri hakkında bir takım önemli bilgiler verebileceği dile getirilmiştir (Kenneth,1977). Bahsi geçen konuyu destekleyebilecek bir diğer husus ise “derleyiciler ile kurulan temaslar” dır. Saha çalışması yapılması planlanan bölgede geçmişte gerçekleştirilmiş bir çalışma var ise bu çalışmayı yapan kişilerle kurulacak iletişim başarılı sonuçların alınabileceği bir derleme çalışmasına giden yol olabilir. Böyle bir kişi çalışmasını yakın geçmişte gerçekleştirmiş ise bölgede bulunan kaynak kişileri, bölge halkı hakkında ulaşılabilecek en doğru bilgileri, sahada karşılaşılabilecek zorluklarda kendisine yardımcı olabilecek şahısları ve daha da önemlisi o sahada hangi derleme yöntemlerinin en iyi sonucu verebileceğini mevcut derlemeciye doğrudan aktarabilir.

Derleme öncesinde dikkat edilmesi gereken bir diğer konu, derlemeci vasfına sahip kişi veya kişilerin alan ile ilgili yeteri düzeyde bilgiye sahip olma durumudur. Derleyici, türküler, çalışma yapacağı saha ile alakalı hikâyeler, bilmeceler vb. folklor bilgisine yeteri sahip değilse alanda kaynak kişiler ile gerçekleştireceği sohbetlerde birtakım sorunlarla karşılaşabilir (Kenneth, 1977:30). Alanda gerçekleştirilen derleme öncesi hazırlıklar kadar derleme sonrası yapılması gerekenler çalışmalar da sürecin başarıyla tamamlanması için önemli görülmektedir. Ekici (2015) alandan (sahadan) döndükten sonra yapılması gerekenleri “tasnif, çözümleme, inceleme, birleştirme, arşivleme ve son olarak yayına hazırlama ya da yayınlama sürecine dair çalışmalar” şeklinde altı başlık altında ele almıştır. Bu sıralama doğrultusunda sahadan derlenen kültür ürünlerinin kategorize edilmesi (tasnifi) ve arşivlemeye hazır hale getirilmesi son derece önemlidir. Bu duruma “Kaset/disklerin içindekilerin listesi ve dizini, fotoğraf ve diyapozitif listesi ve dizini, sözlü bilgilerin yazıya geçirilmesi, yerel kelime ve deyimlerin anlamlarının çıkarılması, ses ve görüntü kayıtlarının çözümlemeleri, maddi ürün örnekleri, sözlü ve yazılı kayıtların birbiri arasındaki ilişkisi vb. gibi üst başlıklılar örnek gösterilebilir (Ekici, 2015).

Sonuç olarak, derleme sürecinin öncesi ve sonrasında olaylara karşı gösterilecek yöntemsel dikkat yalnızca sahadan elde edilmiş kültür ürünlerine ait verilerin bilimsel geçerliliğini sağlamlaştırmakla kalmaz; kültür mirasımızın geleceğe taşınmasına da katkı sağlar. Derleme çalışmaları öncesi ve sonrasında gösterilecek bu hassasiyet, kültür mirasımızın izlerini geleceğe taşıyan bir vefa bilincinin de yansıması olarak ifade edilebilir.

Derlemecinin Halk Müziğindeki Rolü

Avrupa’da 19.yy. itibariyle artış gösteren milliyetçilik fikirleri, halkbilimi (folklore) çalışmalarını doğrudan etkilemiş ve bu durum ülkemizde de etkisini göstermiştir. Bu fikirler ışığında, halk bilimi çalışmalarının hazırlanması gerektiğini 1896 yılında ilk kez öne süren kişi Necip Asım Yazıksız olmuş, halk biliminin bir kolu olarak nitelendirilebilecek halk müziğinin araştırılma talebi ise ilk kez Rauf Yekta Bey tarafından dile getirilmiştir (Kaya, 2019). İlerleyen yıllar içinde Musa Süreyya Bey (1918), Ahmet Cevdet Oran (1918), Mahmut Ragıp Gazimihal (1922) ve Ziya Gökalp (1923) gibi pek çok Türk aydını Rauf Yekta Bey’in halk müziğinin kayıt altına alınması gerektiğine dair düşüncelerini destekleyen fikirlerini makalelerinde gündeme getirmiştir (Kaya, 2019: 10). Bu noktada 19.yy öncesinde yapılan derleme çalışmalarının varlığından da söz etmek mümkündür. 17’yy da, Ali Ufki Bey (Albert Bobowski) tarafından yayımlanan “Mecmua-i Saz” isimli derleme çalışmasında halk müziği eserlerinin kayıt altına alındığı ve notalarının yazılarak arşivlendiği bilinmektedir (Behar, 1990). Bu örnek Anadolu’da 17’yy’ da itibariyle halk müziği derleme çalışmalarının yapıldığını da bizlere göstermektedir. Bireysel çabaları ile Anadolu’da sistematik olarak halk müziği alan araştırması yürütmüş bir diğer kişi ise Gomidas Vartabed’dir. Kütahyalı bir Ermeni olan Gomidas, 1892 yılında memleketi olan Kütahya’da derleme faaliyetlerinde bulunmuş kendi yakınları olmak üzere irtibat halinde bulunduğu 22 kişiden toplamda 69 türküyü derlemiş ve bu eserleri notaya almıştır (Atayan, R. ve Geodokyan, G, 2006).

İlerleyen yıllar içinde gelişen ses kayıt teknolojileri pek çok alanda yapılan derleme çalışmasına katkı sağladığı gibi Türk halk müziği derleme çalışmalarına da olumlu yönde katkı sağlamıştır. Bu süreçte bazı yabancı araştırmacılar tarafından Türkiye’de derleme çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda hazırlanan ilk çalışma Felix von Luschan tarafından hazırlanmıştır. Bir antropolog olan Felix, Zincirli Höyük civarında yapılan arkeolojik çalışmalarda yer almış, yanında getirmiş olduğu ses kayıt cihazı aracılığı ile “25” türküyü kaydederek bunların bazılarını 1903 yılında ilgililer ile paylaşmıştır (Ünlü, 1977, aktaran Kaya, 2019).

Süre gelen yıllar içinde pek çok araştırmacının özverili ve kişisel çabaları ışığında gerçekleştirilen halk müziği derleme çalışmaları ilk kez Dârülelhan aracılığıyla kurumsal bir kimlik kazanmıştır. İlk resmi alan araştırması olma özelliğini taşıyan bu derleme çalışmaları, 1926 yılında Orta ve Güney Anadolu’nun çeşitli bölgelerinde gerçekleştirilmiş, çalışmalarda Yusuf Ziya Demircioğlu, Rauf Yekta Bey, Dürrü Turan ve Ekrem Besim Tektaş gibi uzman isimler yer almıştır (Kaya, 2019: 11). Bu çalışmaların sonucunda hem plak kayıtlarından hem de derlemecilerin alan araştırması

esnasında kaynak kişilerden dinleyerek kayda aldıkları 200-250 adet türkü notaya aktarılarak derlenmiş, 1926 yılından sonra 1927 yılında artık İstanbul Üniversite adıyla anılan Dârülelhan himayelerinde Batı Anadolu ve Konya civarında gerçekleştirilen bir diğer derleme çalışmasında ise 200-250 adet türkü derlenerek tespit edilmiştir (Kaya, 2019: 11).⁵

Halk müziği derleme çalışmalarına katkı sağlayan bir diğer araştırma ise 1936 yılında Bela Bartok ve ona eşlik eden Ulvi Cemal Erkin, Ahmed Adnan Saygun ve Necil Kazım Akses tarafından Adana ve Ankara civarında gerçekleştirilen derleme çalışmaları olmuştur. Bu çalışmalar sonucunda “103” türkü derlenerek Türk halk müziği repertuvarına kazandırılmıştır (Bartok, 1991). Derleme çalışmalarına katkı sağlayan bir diğer kapsamlı araştırma, 1936-1952 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Devlet Konservatuvarı (Bugünkü ismi ile Hacettepe Üniversitesi Ankara Devlet Konservatuvarı) gözetiminde yürütülen bu derleme çalışmasının ana kadrosunda Halil Bedi Yönetken, Muzaffer Sarısözen gibi önemli isimler yer almış, bu isimlere çeşitli gezilerde Hasan Ferit Alnar, Ahmet Adnan Saygun, Mithat Fenmen, Mahmut Ragıp Gazimihal, Necil Kazım Akses, Ulvi Cemal Erkin, Nurullah Şevket Taşkıran, Tahsin Banguoğlu gibi dönemin önde gelen isimleri de eşlik etmiştir (Kaya, 2019: 12).

Halk müziği arşivini geliştirmek üzere yola çıkan ve Türk halk müziği derlemecisi rolünü üstlenen kişi veya kişilerin sürece olan katkılarını incelemek, gerçekleştirilen derleme çalışmalarının Türk halk müziğine ne denli katkılar sunduğunu anlayabilmek açısından önemli görülmektedir.

Resim 1. Derleme gezileri sırasında çekilen bir fotoğraf (Kaya, 2019 s.12)⁶.

⁵ Döneminin önemli derlemecileri arasında yer Seyfettin ve Sezai Asaf Kardeşler, 1926 yılında “Yurdumuzun Nağmeleri” adlı kitaplarında Anadolu’nun farklı bölgelerinden derledikleri eserleri notaya almış ve Osmanlıca olarak yayımlamışlardır. Bu kitap daha sonra Özdemir (2017) tarafından Türkçe ’ye çevrilip yayımlanmıştır (Asaf, S ve Asaf 2017).

⁶ Devlet konservatuvarınca yapılan derleme gezilerinin çekirdek kadrosu; heyet başkanı Halil Bedi Yönetken, konservatuvar folklor arşivi şefi Muzaffer Sarısözen ve teknisyen Rıza Yetişken ’den oluşmaktaydı (Kaya, 2019:12).

Bu doğrultuda derleme faaliyetleri ve derlemecinin rolünü farklı açılardan değerlendirmek mümkündür. Özellikle ekonomik, kültürel ve toplumsal koşulların hızla değişmesi; geleneksel toplum yapısından modern topluma geçiş süreci, gelişen teknoloji, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması ve ulaşım imkânlarının artması, sosyal yaşam biçimlerini dönüştürerek halk müziği ürünlerinin üretilmesini zorlaştırmakta, mevcut ürünlerin ise unutulmasına veya yozlaşmasına neden olmaktadır. Bu sebeple halk müziği ürünlerinin bilimsel yöntemlerle, titizlikle ve orijinal hâline sadık kalınarak derlenmesi, çok yönlü biçimde tasnif edilerek korunması gerekliliği daha da önem kazanmaktadır. (Arat, 2001: 14-15). Bu noktada derlemecinin halk müziğini derleme, toplama ve koruma açısından büyük bir öneme sahip olduğu görülmektedir.

Derleme ve derlemeciliğin ülkemizdeki geçmişine bakıldığında; 1901 yılı itibarıyla sıkı bir biçimde ele alındığı görülmektedir (Demir, 2020: 162). Aydın (2002)'ın belirttiği üzere derleme süreci yalnızca taşıma işlemi değil; ön çalışma, saha çalışması, analiz ve değerlendirme aşamalarını kapsayan sistematik bir süreçtir (s.32-36). Saha çalışmasında derlemecinin çok sayıda kaynak kişiyle görüşmesi, farklı icra varyantlarını kayda alması, ses kayıt cihazları ve analiz formları kullanması önemlidir (Aydın, 2002: 37). Analiz aşamasında ise ezginin melodik ve ritmik özellikleri, makam-usul tespiti, prozodi analizi ve varsa bölgede yapılmış önceki derlemelerle mevcut derleme çalışması karşılaştırılarak edisyon-kritik çalışmaları yürütülmelidir (Aydın, 2002: 38).

Ankara Devlet Konservatuvarı ve TRT vd. tarafından gerçekleştirilen derlemeler, derlemecinin sadece eser toplamakla kalmayıp, topladığı materyalleri icra edilebilir hâle getirmesi ve repertuvar oluşturarak halk müziğinin görünürlüğünü artırması açısından önemlidir. Bu yönüyle derlemeci, halk müziğini repertuvara kazandıran kültürel seçici ve icrayı yönlendiren bir aktör.

Ulusal müzik politikalarına katkı sağlamak, halk müziği repertuvarını genişletmek, bestecilere kaynak oluşturmak ve müzikolojinin veri tabanını zenginleştirmek de derlemecinin rolü içinde yer alır (Özdemir, 2019: 2122-2148), (Sarıkaya ve Tunalı, 2014: 303).

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, Türk halk müziği bağlamında derlemeci kavramını çok katmanlı bir perspektifle ele alarak derlemecinin yalnızca teknik bir veri toplayıcı değil, kültürel sürekliliği sağlayan bir hafıza koruyucusu, sahadan akademiye köprü kuran bir bilimsel aktör ve repertuvarın oluşumunda belirleyici bir seçici olduğunu ortaya koymaktadır. Derlemecilik süreci; ön çalışma, saha çalışması,

analiz ve değerlendirme aşamalarını içeren sistematik bir süreç olarak ele alınmış, bu sürecin yalnızca halk müziği icrası için değil, aynı zamanda ulusal müzik politikalarının belirlenmesi ve kültürel kimliğin inşasında da kritik bir rol oynadığı vurgulanmıştır.

Kaynak kişi kavramı ile bütünleşen derlemeci, sahada güven temelli iletişim kurarak eserin sosyo-kültürel bağlamını doğru şekilde belgelemekle yükümlüdür. Göç, modernleşme ve şehirleşme süreçlerinin halk müziği üzerindeki etkileri dikkate alındığında, derlemecinin rolü günümüzde daha da hayati bir önem kazanmıştır. Bu süreçte modern teknolojilerle desteklenen derleme çalışmaları sayesinde yerel ezgilerin koruma altına alınarak kuşaklar arası aktarımının kolaylaştığı ifade edilebilir.

Bu çalışma, derlemeciliğin yalnızca repertuvar genişletme amacı taşımadığını, aynı zamanda halk müziğinin melodik, ritmik ve dilsel zenginliklerini koruyarak kültürel belleğin devamlılığını sağladığını ortaya koymaktadır. Ayrıca derlemecinin akademi, icra sahnesi ve eğitim alanları arasında köprü işlevi görmesi, Türk halk müziğinin yalnızca bir müzik türü değil, bir yaşam biçimi ve kültürel kimlik taşıyıcısı olarak sürdürülebilmesine imkân tanımaktadır.

Derlemecinin olaylara yaklaşımı ve niteliği, söz konusu çalışmaların kapsamı ve kalitesini belirleyen başlıca unsurlardır. Bu durum gerçekleştirilecek her derleme için temel bir referans noktası oluşturmaktadır. Bu bağlamda derlemecilik; müzikal verinin sistemli toplanması, kaynak kişi odaklı doğru veri aktarımı, repertuvar oluşturma süreçlerinin desteklenmesi ve müzikolojinin sahadaki gerçek verilerle beslenmesi açısından vazgeçilmez bir alan olarak değerlendirilmelidir.

Gelecek çalışmalarda derlemecilik sürecinde etik ilkelerin uygulanması, bölgesel çeşitliliklerin korunması ve dijital arşivlerin etkin kullanımı gibi hususların daha detaylı araştırılması önerilmektedir.

KAYNAKLAR

- Aksu, Cahit (1999). Folklorumuzda Türkü Derlemeciliği. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, (5) s. 1-5.
- Asaf, S ve Asaf S. (2017). *Yurdumuzun Nağmeleri*. İstanbul: Yeryüzü Yayınevi.
- Atayan, R. ve Geodokyan, G. (2006). Komitas the complete Works. *Musical Ethnographic Heritage* (14). Gitutyun Publishers.
- Aydın, A. F. (2002). Geleneksel Türk Halk Müziğinde Derleme Teknikleri. *40. Yıl Anadolu Müziği Sempozyumu, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Türk Halk Bilimi Topluluğu, Halk Bilimi*, (17) 34-38. ISSN 1302-1338

- Bartok, B. (1991). *Küçük Asya'dan Türk Halk Musikisi*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Behar, C. (1990). *Ali Ufki ve Mezmurlar*. İstanbul: Pan Yayıncılık.
- Bowen, G. A. (2009). Document Analysis as a Qualitative Research Method: *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Demir, S. (2020). Türk Halk Müziği Derleme Çalışmalarında Göç Olgusunun Yöre Belirlemeye Etkisi ve Temir Ağa İsimli Türkünün Bu Bağlamda Değerlendirilmesi: *SBedergisi*, 4(7), 158-171.
- Ekici, M. (2018). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*. Ankara: Feryal Matbaacılık.
- Goldstein, K. (1977). *Sahada Folklor Derleme Metotları*. Ankara: Başbakanlık Basımevi.
- Gündoğdu, S. (2025). Türk Halk Müziğinde Kaynak Kişi Kavramına Bir Bakış, *6th International Istanbul Current Scientific Research Congress Bildirileri*, s.110-116.
- İnce, K.S. ve Madzhidov, M. (2021). Sahada Folklor Derleme Metotları Kitabı Üzerine Bir İnceleme. *Yegâh Mûsikî Dergisi*, 4(2), 355-369.
- Kaya, C. V. (2014). *ANKARA Devlet Konservatuvarı'nın Halk Müziği Alan Araştırmaları Kataloğu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, Müzikoloji Bilim Dalı, İstanbul.
- Metin, O. & Ünal, Ş. (2022) İçerik Analizi Tekniği: İletişim Bilimlerinde ve Sosyolojide Doktora Tezlerinde Kullanımı. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 273-294.
- Özdemir, U. (2019). Notanın Otoritesi, Otoritenin Notası: Türkiye’de Nota Merkezli Resmi Halk Müziğinin Yapısökümü. *Rast Müzikoloji Dergisi*, 7(2), 2122-2148.
- Sarıkaya, H. S., & Tunalı, S. (2014). Bela Bartok’un Çağdaş Türk Müziğine Katkılarının İncelenmesi. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(2), 299-313.
- Yönetken, H. B. (2006). *Derleme Notları/I. Kitap*. Ankara: Sun Yayınevi.

EXTENDED ABSTRACT

Turkish folk music is among the most valuable elements of our cultural heritage, preserving and transmitting the oral tradition from generation to generation. One of the key actors in sustaining and conveying this heritage to the present and into the future is the “compiler” (derlemeci). A compiler is not limited to collecting or transcribing folk songs; rather, they can be defined as a cultural ambassador who documents the musical memory of their time, engages directly with the public, and conducts their work while taking regional characteristics into account. In this respect,

Turkish folk music compilation activities are not confined to fieldwork or the recording of cultural products but instead encompass a comprehensive set of activities, including pre-field planning and post-field evaluation processes.

At this point, the concept of “compilation” refers to a process that encompasses the identification of Turkish folk music melodies in the field, their recording, transcription into notation, and ultimately their archiving. The most important factor ensuring that this process takes place in a sound and reliable manner is the individuals known as compilers. Compilers are those who engage in direct contact with local source individuals, arrange the melodies they collect from them in accordance with scientific and ethical principles, and contribute to the culture and memory of folk music.

Following the proclamation of the Republic, many folklorists and artists such as Muzaffer Sarısözen, Halil Bedii Yönetken, Sadi Yaver Ataman, and Ahmet Adnan Saygun participated in compilation studies in various regions of Anatolia over different periods of time, thereby contributing to the formation of the Turkish folk music repertoire (Yönetken, 2006). In this process, the role assumed by the compiler should be seen not merely as the person who follows the transmission activities during field research, but as the one who brings existing cultural treasures to light and, in doing so, helps shape the national musical identity in the light of these values.

However, when the literature on the subject is examined, it is observed that the concept of compilation is often described merely as “the person who transcribes” or “the field researcher,” and that insufficient emphasis is placed on the compiler’s role in cultural representation during fieldwork, their awareness of ethical responsibility in compilation activities, and the specific compilation methods they may apply in the process.

According to some researchers, perspectives on the concept of “compilation” in Turkish folk music are as follows: In Turkish folk music studies, the “compiler” is defined as a specialist responsible for collecting folk music products from their sources in the field before they disappear, making them documentable, systematically classifying and archiving them, and transforming these products into forms that can be utilized in academic, performance, and educational contexts (İnce & Madzhidov, 2021, pp. 355–369). The compiler records not only the melodic structure and lyrics, but also the socio-cultural environment in which the work was produced, the performance context, the social status of the source person, as well as the local style and dialect characteristics, thereby creating a holistic document for cultural continuity (Sarıkaya & Tunalı, 2014, p. 307).

The aim of this study is to examine the concept of “compiler,” who plays a critical role in preserving, transmitting, and documenting the authentic structure of Turkish folk music, from historical, cultural, and musicological perspectives. The research not only defines the role of the compiler but also aims to explore the multifaceted impact of this role on the performance, transmission, and archiving of folk music. In line with this aim, the compiler’s multilayered function within the context of Turkish folk music is addressed through a conceptual framework focusing on its historical process, social relations, and practical methodologies. Within this framework, both individual and institutional compilation efforts are examined historically, and the identity of the Turkish folk music compiler is interpreted accordingly. This study adopts a qualitative research approach by using the document analysis method. Documents deemed relevant and accessible within the scope of the research have been reviewed. The data obtained through document analysis were categorized by the researcher and subsequently examined by two academics considered knowledgeable about the subject matter. Necessary revisions were made in light of the experts’ recommendations.

This process is believed to have reduced potential subjectivity in data interpretation and increased the transparency and verifiability of the study. In conclusion, this study invites a reconsideration of the role of the compiler within Turkish folk music, emphasizing the significance of this figure as a bridge that carries the cultural accumulation of the past into the future. The study reveals that compilation is not solely intended to expand the repertoire but also serves to preserve the melodic, rhythmic, and linguistic richness of folk music, thereby ensuring the continuity of cultural memory. Furthermore, the compiler’s function as a bridge between academia, performance, and educational fields enables Turkish folk music to be sustained not only as a musical genre but also as a way of life and a bearer of cultural identity.